

נח פּרילוצקי

צום וויכוח וועגן די העברעִזמען

אין נומער 3 (16) פֿונעם קיִעווער זשורנאַל "די ייִדישע שפּראַך" (מיי-יוני 1929) האָט ב. סלוצקי אָפּגעדרוקט אַ סך-אַפּל-אַרטיקל: "די אַרבעט פֿון דער פֿילאָלאָגישער סעקציע בײַ דער קאַטעדראַ פֿאַר ייִדישער קולטור (קיִעוו) אויף דער שפּראַך פֿון דער סאָוועטישער ייִדישער פרעסע," איז דאָרט געווען אַ קאַפיטל: "דעהעברעִזאַציע."

די געדאַכטע פֿילאָלאָגישע סעקציע האָט "באַאַרבעט... אַן ערך 120 נומערן" (צו מייסטן פֿון "אמת", ווייניקער פֿון "שטערן" און "אַקטיאַבער" -- אַלע פֿאַר אַ פֿאַר חדשים פֿון יאָר 1928), און אויפֿן סמך פֿון דעם דאָזיקן איינזייטיקן מאַטעריאַל איז מען איינס און צוויי געקומען צום סענסאַציאָנעלן אויספֿיר:

-- זייער אַ וויכטיקער פּראָצעס קומט פֿאַר אין דער סאָוועטישער ייִדישער פרעסע מיט די העברעִישע עלעמענטן. דאָס איז די דעהעברעִזאַציע -- די פֿאַרמינערונג פֿונעם אַלטן העברעִישן שפּראַכפֿאַרמאָג אין דער שפּראַך. סך-אַפּל האָט מען פֿון די 120 נומערן געקענט אָפּשרייבן 640 קאַרטלעך מיט העברעִישע ווערטער און אויסדריקן. גענוג דאָס צו פֿאַרגלייכן מיט די 5000 העברעִישע ווערטער און אויסדריקן אין יהואש-ספּיוואַקס ווערטערבוך, אַז ס׳זאָל קלאָר ווערן, וואָס פֿאַר אַן ענדערונג די רעוואָלוציע האָט אַריינגעבראַכט אין דער ייִדישער שפּראַך: צוזאַמען מיטן אָפּשטאַרבן פֿון אַלטע לעבן-שטייגער (אין גרעסטן טייל -- אַ פֿאַרמיטלעריש-הענדלערישער מיט אַ רעליגיעז-גייסטיקער אידעאָלאָגיע) שטאַרבן אויך אָפּ די העברעִישע ווערטער, וואָס האָבן געדינט דעם דאָזיקן שטייגער. דאָס ייִדישע וואָרט קאַנקורירט מיטן העברעִישן [די לעצטע 6 ווערטער שפּאַצירט אינעם אַריגינאַל].

ס׳איז געווען אין פֿולן זין פֿון וואָרט אַ דילעטאַנטיש שטיקל אַרבעט, הגם פֿאַרעפֿנטלעכט אין אַרגאַן פֿון אַ קאַטעדראַ בײַ אַ וויסנשאַפֿטלעכער אַקאַדעמיע.

ס'איז דאָך זעלבפֿאַרשטענדלעך, אַז כדי צו קענען רעדן אין אַזאַ פֿאַל וועגן פֿאַרמינערונג, איז אומבאַדינגט נייטיק געווען אַן אָביעקטיווער אָנשפּאַר, וועלכן עס קען געבן בלויז אַ פֿאַרגלייך.

אויפֿצייננדיק די העברעִזמען אין 120 בלעטער "אמת", "שטערן" און "אַקטיאָבער" פֿאַר יאָר 1928, האָט מען דאָס אייגענע געדאַרפֿט טון לגבי 120 נומערן פֿון די זעלביקע טאָגבלעטער פֿאַר יאָר 1919, צי 1920, צי 1921 וכדומה, -- דעמאָלט ערשט וואָלט געווען אַ מעגלעכקייט צו שאַפֿן זיך אַ קלאָר בילד וועגן דעם, צי גייט ווירקלעך אונטער דער דערמאָנטער עלעמענט אינעם לשון פֿון דער ראַטנפֿאַרבאַנדישער ייִדישער זשורנאַליסטיק.

די סיבה, ווידער, פֿונעם פֿאַלן (צי שטייגן) וואָלט מען געקענט דערגיין נישט פֿריער, ווי ס'וואָלט דורכגעפֿירט געוואָרן אַן ענלעכע אויספֿאַרשונג אין דער אַנדערלענדישער ייִדישער פרעסע -- אויף 120 נומערן פֿון אַ וואַרשעווער צי נייַאַרקער צייטונג : 1 מאָל פֿאַר 1919, צי 1920, צי 1921 וכדומה און 1 מאָל פֿאַר 1928.

די הערן פֿון דער קיעווער פֿילאָלאָגישער סעקציע האָבן זיך אַן עצה געגעבן אויף אַ גרינגערן -- העכסט הומאַריסטישן -- אופן. געזאָגט זיך : קוים האָבן מיר אין 120 נומערן פֿון אונדזערע פּאָליטישע טאָגבלעטער געפֿונען בלויז 640 העברעִישע וואָקאַבלען און ווענדונגען און נישט אַלע 5 טויזנט עטלעכע הונדערט, וואָס זענען רעגיסטרירט אין יהואש-ספּיוואַקס ווערטערבוך, הייסט עס, אַז די שפּראַך פֿון אונדזערע פרעסע דעהעברעִזירט זיך, -- אַ פּועל-יוצא פֿון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע...

אויך אַ "מעטאָד"...

אַליין פֿאַר זיך זענען אָבער 640 העברעִישע ווערטער און אויסדריקן, אין יאָר 1928 -- אין דער שפּראַך נישט פֿון בעלעטריסטיק, נאָר פֿון קאָמוניסטישער זשורנאַליסטיק, -- געווען אַ גאָר ממשותדיקער באַשטאַנדטייל.

נאָך מיין : מיר דאָ, לייענענדיק פֿון צייט צו צייט די ייִדישע בלעטער פֿון יענער זייט גרענעץ, האָבן געהאַט דעם פֿעסטן איינדרוק, אַז אין זייער זשורנאַליסטישן לשון -- דערהויפּט אין דער פּובליציסטיק --

באַנוצט מען העברעישע עלעמענטן נישט בלויז נישט ווינציקער, ווי אין אונדזער פרעסע (דער וואַרשעווער, דער ווילנער), נאָר אַמאָל אַפֿשר אויך מער. אונדז האָט זיך דעמאָלט געדאַכט, אַז אַפֿשר איז דער נאַטוראַליזירטער אויסלייג דער סטימול: קוים איז אַפּגעפֿאַלן די מורא, אַז דער פֿאַלקסמענטש וועט נישט פֿאַרשטיין דאָס אָדער יענץ וואָרט איבערן ספּעציפֿישן גראַפֿישן לבוש, איז מען געוואָרן פֿרייער און דרייסטער אינעם געברויך פֿון די העברעִזמען.

וואָס דאָרף מען מער -- אויך אין לוצקיס רעזיומע-אַרטיקל, פֿון וועלכן ס'איז געווען אויבן די רייד, באַגענגען מיר אַ שפּאַר ביסל העברעִישע ווערטער, אַזעלכע ווי:

-- אַגבֿ, אַ סך, ביטול, בכלל, בחן, בעל-מלאכה, כּדי, כלל, סימנים, פרט, צרות, ראָשי-תיבֿותן...

זיי זענען דווקא נישט פֿאַרביטן געוואָרן אויף: -- ביי געלעגנהייט. פֿיל גרינגשעצונג. אין אַלגעמיין. אַלזאָ. האַנטווערקער. אום. רגל. צייכענס. דעטאַל. לייזן. איניציאַלן (צי אַברעוויאַטורן).

ווייטער. סלוצקי אליין האָט אינפֿאַרמירט, אַז אויף די 640 קאַרטלעך האָבן פֿאַרנומען "דאָס גרעסטע אָרט ווערטער פֿאַר גייסטיקע, דערהויפּט פֿאַר רעליגיעזע [שפּאַצירט אין אַריגינאַל] זאַכן און באַגריפֿן, ווי ווייט דער סאָוועטישער ייִדישער פרעסע קומט זיי אויס צו נוצן אין ספּעציעלע פֿאַלן (צו באַקעמפֿן דעם אַלטן לעבנס-שטייגער, דעם קלעריקאַליזם)":

-- עבֿירה, עולם-הבא, עין הרע, אָרון-קודש ברוך-השם, גבאי, גן-עדן, טלית, תפֿילין, יִיראת-שמים, חבֿרה-קדישה, חסידים, מצה, מופֿת, סידור, קמיע, כּשרות, רבֿ, שחיטה...

אַבער סוף-כל-סוף איז דאָך נישט וויכטיק, אין וואָסערע פֿאַלן די ייִדישע זשורנאַליסטיק אין ראַטן-פֿאַרבאַנד האָט זיך אין יאָר 1928 באַדינט מיט די אַקערשט אויסגעשריבענע ווערטער: גענוג איז, אַז זיי זענען באַנוצט געוואָרן.

חוצטהאַלבן: שוין-זשע ווערן אַזעלכע אויסדריקן ווי עבֿירה, ברוך-השם, גבאי, כּשרות וכדומה, געברויכט נאָר דעמאָלט, ווען מע דאָרף

"באַקעמפֿן דעם אַלטן לעבנס-שטייגער, דעם קלעריקאַליזם?"
(רעדט מען נישט בײַ אונדז אַמאָל, למשל, פֿון "ענדעקישן כשרות",
פֿון "ראַסיסטישן כשרות" וכדומה?)

ענדלעך, האָט מען אויף די קאַרטלעך געזען פֿיל "ווערטער און
אויסדריקן פֿון דעם מין, וואָס נוצט געוויינטלעך, אָדער די
סאָוועטישע ייִדישע פרעסע נוצט ספּעציעל, פֿאַר עמאַציאָנעל-
עקספרעסיווע צוועקן -- פֿאַר איראַניע, ביטול, פֿאַראַכטונג,
אויפֿגעבראַכטקאַיט ו.אַ.וו.":

-- אישה, בעל-דבֿר, בטלנות, גלות, גדולה, גזירה, התפעלות, זכות-
אבות, זכר, יוצר, משרתים, חבֿרות, כלל-ישראל, כנפֿיא, מוסר
השכל, מי-שברך, מפֿל המינים, סגולה, רודף, שלום, שמן-זית,
תחינה...

אויב אַזוינע וואָקאַבלען זענען נאָר פֿאַרווענדט געוואָרן מיט ברייטער
האַנט, איז זיכער צו פֿרי געווען צו רעדן וועגן "אַפשטאַרבן" פֿון
וואָסערע נישט איז העברעיִשע עלעמענטן אין דער ייִדישער שפּראַך.

נאָר די איינשטעלונג פֿון די קיעווער פֿילאָלאָגישער סעקציע איז
געווען זייער ווייט פֿון וויסנשאַפֿטלעכקייט און שטאַרק נאָנט צו
פּאָליטיק. אַן איבערגאַנג אַזעלכער האָט זיך דעמאָלט געהאַט
אַריינגעכאַפט אין דאָס ראַטנפֿאַרבאַנדישע ייִדישע
געזעלשאַפֿטלעכקייט, און אַ בויך-סבֿרה מכוחן גורל פֿון די
העברעיִזמען האָט דאָרט געקענט גילטן פֿאַר אַן אַביעקטיוון
וויסנשאַפֿטלעכן פֿאַקט, אויב נאָר זי האָט צוגעטראָפֿן דער מאָדישער
שטימונג.

באַלד נאָך סלוצקיס באַריכט-אַרטיקל האָט דער פֿירער פֿון דער
קיעווער פֿילאָלאָגישער סעקציע -- נ. שטיף -- צוגעשטעלט אַ
טעאָרעטישע באַגרינדונג און אַן אידעיִשע אַפּאָלאָגיע פֿאַר דער
"פֿאַרמינערונג פֿונעם אַלטן העברעיִשן שפּראַכפֿאַרמאָג אין דער
שפּראַך", און דערבײַ שוין גערעדט נישט וועגן לשון פֿון ייִדישער
פרעסע פֿאַר אַ געוויסן פּערזאָן, נאָר וועגן ייִדיש אין ראַטן-פֿאַרבאַנד
בכלל. ער האָט דאָס געטון אין אַ רעפֿעראַט, סעפטעמבער 1929, אין
אינסטיטוט פֿאַר ייִדישער קולטור בײַ דער אוקראַינישער
וויסנשאַפֿטלעכער אַקאַדעמיע, און די "סכעמע" דערפֿון אַפּגעדרוקט

אין זשורנאַל "די יידישע שפראך" נומער 4-5 (17-18) פֿאַר יולי-
אָקטאָבער 1929 (שפּאַלטן 1-22). אויף די שפּאַלטן 21 און 22 גיט
דער מחבר דעם "סך-אָכל" פֿון דער אָפּהאַנדלונג -- אין 4 פּונקטן.
פֿאַר אונדזער טעמע איז באַזונדערס אינטערעסאַנט דער לעצטער פֿון
זיי :

-- דער היפשער העברעישער אינווענטאַר אין יידיש האָט זיך געקענט
האַלטן נאָר ביי דער שוואַכער עקאָנאָמישער און קולטורעלער
דיפֿערענצירטקייט אין פֿאַלק, ביי דעם איבערוואָג פֿון די מיטל- און
קליינבירגערלעכע הענדלעריש-פֿאַרמיטלערישע שיכטן. מיטן
אויפֿקום פֿונעם יידישן אַרבעטער-קלאַס און פֿון דער יידישער
אַרבעטער-באַוועגונג פֿאַרלירט דער העברעישער אינווענטאַר מער
און מער אין סטאַל און אין וואָג אין דער שפראַך, אַזוי ווי די
פֿאַרעלטערטע און אָפּגעלעבטע אין דער פֿאַלקסשפראַך בכלל
(דערהויפּט פֿראַסעאַלאָגיע, שאַבלאַן-אויסדריקן) וואָס שטימען
נישט מער מיט דעם לעבן אין שטרייט פֿונעם אַרבעטער-קלאַס. דער
אַרבעטער-קלאַס שאַפֿט זיין שפראַך מיט דער הילף פֿון
אינטערנאַציאָנאַליזמען און פֿון די אייגענע שפראַכרעסורסן אין דער
פֿאַלקסשפראַך (נייבילדונגען). צום קלאַרסטן קומט דער דאָזיקער
פֿראַצעס צום אויסדריק אין דער סאַוועטישער יידישער שפראַך.

כ'בעט צו נעמען אין אַכט : דער אין אַזאַ קאַטעגאָרישן טאָן
געמאַכטער אויספֿיר איז געווען אין אַ גרויסער מאָס אַפּריאָריש,
נישט געשטיצט -- נישט מיט קיין אַנאַליז פֿון דער שפראַך אין דער
ראַטנפֿאַרבאַנדישער יידישער בעלעטריסטיק, נישט מיט קיין
אַנקעטע צווישן די יידיש-רעדנדיקע מאַסן.

און וואָסער קאָנטראַסט מיטן נאָר וואָס ציטירטן לעצטן פֿראַגמענט
פֿון שטיפֿס "סכעמע" איז דער גאַנצער טעקסט אירער, וואָס איז
גראַד זייער ווייט פֿון בויקאָטירן די העברעִזמען, -- פֿאַרקערט, אויף
שריט און טריט שטויסן מיר זיך דאָרט אָן אויף אַזעלכע ווערטער,
ווי :

אַבֿל, אַבֿרים, אַוודאי, אַלף-בית, אמונה, אמת, אַ סך, אפֿילו, באמת,
בכלל, בעל-מלאכה, בעצם, בֿפֿרט, בקיצור, ברוגז, גאווה, גבֿיר, גוף,
גופֿא, דינים, המון, השכלה, התפעלות, חודש, חוץ, חושים, חיות,

חסידות, חקירה-ספרים, חשיבות, ייחוס, יוצא זיין, יושר, כדי,
כישוף, כמעט, לשון, מורא, מום, מוסר-ספרים, מיאוס, מידות,
מנהגים, מסתמא, מעלות, מצווה, מצוות, משיחות, ניכר, ניכנע,
נקודות, ספר, סתם, עונש, עניות, פדיון, פרנסה, צדיקים, קהל,
קהליש, קללות, רבניש, שותפותדיק, שׂכר, תפילות...

כ'האָב דאָ געבראַכט בלויז אַ קליינעם טייל פֿונעם אַסאַרט־מענט,
מיט וועלכן שטיף האָט זיך באַנוצט אין דער אַרבעט, וואָס איר
הויפטגעדאַנק איז געווען, אַז די העברע־זמען אין ראַטנפֿאַרבאַנדישן
ייִדיש שטאַרבט אויס, אַז דער פּראָצעס דער דאָזיקער איז אַ
באַרעכטיקער און דעריבער אַן אומפֿאַרמיידלעכער און געזונטער,
און אַז קיין שאַדן ברענגט ער נישט, וואָרן פֿאַראַן אַנדערע ייִדישע
(אַשקנזיש-שטאַמיקע) עקוויװאַלענטן, איז טאַקע געווען אַ קשיא:
פֿאַר וואָס האָט זיך דער דערמאַנטער שרייבער אַליין נישט
צוגעפֿאַסט צו די טעזיסן פֿון זיין אייגענעם אַרטיקל? פֿאַר וואָס איז
ער זיך נישט באַגאַנגען מיט גלידער, רעליגיע, וואָרהייט, פֿיל, זאַגאַר,
ווירקלעך, אין אַלגעמיין, האַנטווערקער, ו.אַ.וו. אַנשטאַט ווייטער צו
אַפֿערירן מיט די "אַלטפֿרענקישע", "אַפֿגעלעבטע" אַבֿרים, אמונה,
אמת, אַ סך, אפֿילו, באמת, בכלל, בעל-מלאכה ו.אַ.וו.?

אין דרייַ יאָר אַרום -- אין דער עפֿאַכע פֿון אַבליגאַטאָרישער
"זעלבסטקריטיק" -- האָט שטיף זיך נאָך געהאַלטן שטאַל-און-
אייזן בייַ די אויוון ציטירטע "אמתן". פֿון דעסט וועגן האָט ער אין
דער ריידע זיינער אופֿן "רעוויזיע-פלענום פֿון דער פֿילאָלאָגישער
סעקציע" באַנוצט 57 העברע־זמען (זע: "אופֿן שפּראַכפֿראַנט",
נומער 4, קיעוו, יולי-אָגוסט 1932) -- אַזעלכע ווי:

אגבֿ, בכיוונדיק, בערך, דווקא, דורותדיק, דרך-ארץ, הרגענען,
חילוק, חקירות, טעות, טענה, ירושה, שפיגל-כתב, מגושמדיק, מין,
ממילא, מסכים, סביבה, סוף, ספֿקות, פיקכות, קבלה-צעטל, שורות
[און דעסגלייכן].

ש. דאָבין (אינעם זעלביקן נומער "אופֿן שפּראַכפֿראַנט" האָט אין אַ
צוויי מאָל קירצערער על-חטא-רעדע אויך געברויכט 56 העברע־ישע
ווערטער:

-- אופֿן, אַחריות, בולטאסטע, בנוגע, בשום-אופֿן, בעת, הנחה, פֿאַרהנחות, הרכבֿה, חזן, איבערחזרט, חסרונות, יסוד, כלומרשט, כלל, וכלל אַפֿצולהכעיס, לחלוטין, לימוד, לכתחילה, מהות, מודה [זיין זיד], מיאש [זיין זיד], ממש, עולם, אַלפי שכל, עצם-מהות, שטן, שייכות, ו.א.וו.

מער וואָלט אפֿילו אונדזער איינער נישט פֿאַרווענדט!

דער חרם האָט אין ראָטן-פֿאַרבאַנד גופֿא לאַנג נישט אָנגעהאַלטן. דער צענטראַל-אַרגאַן פֿונעם אָפֿיציעלן ייִדישן געזעלשאַפֿטלעכקייט אין יענער מדינה הייסט עד-היום: "אמת" (נאַטוראַליזאַציע פֿון אויסלייג אַנדערשט דאָך נישט דעם אָפֿשטאַם פֿונעם וואָרט!). דער נאָמען איז נישט געביטן געוואָרן אויף: "וואָרהייט"...

*

כ'האָב דאָ אויפֿגעמישט אַ פֿאַרגעלט בלעטל פֿונעם אָווער, מחמת עס לאָזן זיך מערקן סימנים, אַז דער אומגאַנג כאַפט זיך לעצטנס -- מיט אַ ממשותדיקער פֿאַרשפּעטיקונג -- אַריין אויך אין אונדזערע ד'־אַמות.

ס'איז גענוג אַנצורופֿן דאָס אַרטיקל פֿון דוד רויכל: "סתם למדנות אָדער אַ בפֿירושע טענדענץ" (3 העברעיִשע ווערטער אויף 6 פֿון דער קאָפּ-שורה!) -- מיט דער אונטערקעפל: "וועגן דער העברעיִזירונג פֿון ייִדיש" -- אין נומער 8 "ליטעראַרישע בלעטער" פֿון 18טן פעברואַר 1938.

דער מחבר פֿונעם מאמר האָט קענטיק געלייענט שטיפֿס "סכעמע" און ענלעכע כתבֿים און נעמט זיך לייִדנשאַפֿטלעך אָן די עוולה פֿון פֿרויען און פֿון דער היינטיקער יוגנט, וואָס האָט פֿון דעם גאַנצן לעקסיקאָן קיין ברעקל אָנונג נישט, "און אין זיין אייגענעם אַרטיקל איז ער זיך מאַטער צו באַנוצן:

-- אמת. אפֿשר. אַץ-קוצץ-לשון. בת-מדרש. בעלי-דעה. בפֿירוש. גבאָים-שטיבל. גבאָישע. גבֿיריש. גוף. השכלה-צייט. חדר. חולה זיין. חידוש. חן. יוצא-מין-הכלל. יחידים. ישיבֿה. פלי-קדוש. פלי-קדושדיק. פלים. למדנות. למדניש. לשון. מה-רעש? מחמת. ממילא,

ממש. מפֿונקים. נגידיש. נשמה. נשמה-יתירה. סוחריש. סוף. סמך.
ספֿרים. סתם. עבֿרי. עיקר. ענין. עם-הארצים. פטור ווערן. פסוקים.
פרנסי-חודש. קהל. רבנישע. שיטה. שמועסט. שכל. תקיפֿיש.

ער האַלט, אפנים, אַז די אויסדריקן -- דערהויפט די פֿון מיר
שפּאַצירטע (ווי "אַץ-קוצץ-לשון", "יוצא-מין-הכלל" וכדומה) --
זענען "די פֿרויען און דער היינטיקער יוגענט" אַלע ביז איינעם יאָ
פֿאַרשטענדלעך.

נאָר נישט דאָס בין איך אויסן. דער עיקר איז דאָך דער פּרינציפּ --
און פּרינציפּיעל פֿאַלש איז יעדע פֿאַדערונג (און יעדער פּרווה)
אַרויסצוואַרפֿן פֿון דער ייִדישער שפּראַך די העברעיִזמען, וואָס לעבן
אין איר מקדמונים,

וואָס עלטער אַ העברעיִשער אויסדרוק איז אין ייִדיש, אַלץ
גרעסערער מיוחת איז ער, -- אויב נאָר נישט אַרויס פֿון באַנוץ. אויך
פֿאַרגעסענע העברעיִזמען מעג מען צוריק איינפֿירן -- פֿאַרשטייט זיך,
פֿאַרזיכטיק און מיט ייִשובֿ (אפּגעהיטנקייט און איבערלייגונג זענען,
איברינקנס, תמיד אַ חיות -- אויך ביים אַקטואַליזירן אַנדערע
אַרכאַיזמען, פונקט ווי ביים אַרייננעמען אינטערנאַציאָנאַליזמען
אַדער לעגאַליזירן נעאַלאָגיזמען).

מע קען דעריבער נאָר שטוינען, ווען אַ מענטש, וואָס האַלט אין זיין
אַרטיקל פֿאַר דערלאַזלעך יחידים, מפֿונקים, נשמה-יתירה וכדומה,
מעכטיקט זיך צו פסלען אַזוינע גוטע ייִדישע ווענדונגען, ווי :

-- נישט דערשאַצט דעם קיום ... מיינע נסיות מעבֿר-לים ... אָן אַ
שיעור גרויס ... בשותפֿותדיקע עינים ...

אַם ווינציקסטן איבערציגעוודיק איז, ווען די חסידים פֿון
"דעהעברעיִזאַציע" טרעטן אויף ווי פֿאַרזאַרגער "פֿון פֿרויען און פֿון
דער היינטיקער יוגנט."

וועגן וועלכע פֿרויען רעדן זיי? דער מענטש פֿון פֿאַלק איז שטאַרק
היימיש מיט די העברעיִשע עלעמענטן פֿון דער ייִדישער שפּראַך, -- די
פֿרוי, ווי דער מאַנצביל. איך רעד נישט פֿון הוילן פֿאַס : דאָס וואָס
איך זאָג דאָ, איז רעזולטאַט פֿון פּערזענלעכן לאַנגיעריקן און ברייטן

קאַנטאַקט מיט די פֿאַלקסמאַסן. נישט ביי ליפֿשיצן, נישט ביי
האַרקאַווין געפֿינט איר נישט: בחינם בלא דבֿר, ביז עד הנה, ברי לי
וכדומה אַזעלכע ווענדונגען, און ביי די יידן פֿון גקב [= געוועזן
קאַנגרעספּוילן] זענען דאָס טיף פֿאַרוואַרצלטע ווערטער -- מע קען
זיי הערן אויף שריט און טריט אין דער פֿאַלקסשפּראַך, און
באַזונדערס טאַקע אין מויל פֿון דער פֿרוי. האַרקאַווי בוכט יהדות
מיט דער טייטש: "יודאָיזם"; וואָסער יידענע אין לאַנד פֿון דער
ווייסל נוצט אָבער נישט מינדסטנס איין מאָל אין טאָג דאָס
הויפטוואָרט (אַרויסגערעדט: יאַאַנעס, יאַאַנדעס) מיט דער טייטש
"געוויסן"? "אין ליי" איז אַ יורדישער טערמין, נאָטירט אויך ביי
האַרקאַווי, און וואָס האָט די פּויליש יידישע פֿאַלקסמאַסע אַלץ
נישט געמאַכט פֿון דעם דאָזיקן אויסדרוק! מאַחורי-הפרגוד,
בעירים-וּבַחוּסר-כל און ענלעכע, ביי האַרקאַווי רעגיסטרירטע
וואָרט-פֿאַרבינדונגען געהערן צום פֿאַלקסטימלעכסטן לעקסיקאָן.
מע וואָלט געקענט אָנהויפֿענען אַ באַרג נאָך מיט ביישפּילן, נאָר נישט
דאָ איז דאָס אָרט דערפֿאַר.

פֿון דעסטוועגן מאָל איך מיר לייכט, אַז אַ ליענער פֿון פֿאַלק קען אַ
וואָסער נישט איז העברעיִזם אין דער צייטונג צי אין בוך נישט
פֿאַרשטיין. וואָס-זשע איז דאָס אומגליק? וועט ער זיך דעם פשוט
אַנשטויסן פֿונעם קאַנטעקסט אָדער איבערפֿרעגן ביי עמעצן!

וואָס שייך, ווידער, דער "היינטיקער יוגנט", איז איינס פֿון די ביידע:
אָדער זי קען נישט קיין יידיש, וועט זי ביים לערנען זיך דאָס לשון
מוזן באַנעמען אויך די העברעיִשע באַשטאַנדטיילן זיינע; אָדער די
שפּראַך איז איר נישט פֿרעמד, איז נישט שכינע, אויך די פּאָפּולערע
העברעיִזמען זאָלן איר נישט זיין באַקאַנט (מיט די זעלטענערע איז
אָבעראַמאָל דאָס אייגענע: מע מוז זיך צולערנען).

אגבֿ, קומט מיר עפעס פֿאַר, אַז דער ווידערווילן צו די העברעיִזמען
איז ביי אַ טייל פענלייט אונדזערע אין אַ געוויסער מאָס אַ מין
קאָמפּלעקס, וואָס דעם שורש זיינעם דאָרף מען זוכן אינעם
אומצופֿרידנקייט מיטן נישט-נאַטוראַליזירטן אויסלייג -- מיט דער
דאָזיקער ביים ליענען יידיש ווירקלעך וועזענטלעכער באַשווערונג
פֿאַר פּערזאָנען, מיט העברעיִש ווינציק אָדער גאָר נישט באַקאַנטע.
אָבער אַז מע איז ברוגז מיטן חזן, שפּרינגט מען נישט קיין קדושה?

אַ קערנדל ריכטיקייט איז פֿאַראַן אין רויכלס אופֿן באַנעמען דעם ענין, נאָר ער האָט עס אַליין נישט באַמערקט און ממילא נישט אַנטוויקלט געהעריק, הגם ס'וואָלט געדאַרפֿט זײַן די אַקס פֿון זײַן אַרטיקל. און דהינו האַנדלט זיך דאָ אין דעם פּאַסטולאַט אָט, בײַם באַגײן זיך מיט דער שפּראַך זאָל מען וויסן, "ווי אײַן און ווי אויס", - אַ פֿאַרדערונג, וואָס איז, אײַגנטלעך, באַרעכטיקט לגבי אַנדערע עלעמענטן פֿון דער לעקסיק אױך (לגבי די אינטערנאַציאָנאַליזמען נישט מינער ווי לגבי די ייִדישע אַרכאַיזמען; לגבי די סלאַוויזמען נאָר מער, ווי לגבי די העברעיִזמען).

אין תּוך איז עס אַ פּראָבלעם פֿון סטיל, און בײַ סטיל איז נישט שײַך צו פֿאַרלאָזן זיך בלויז אויף פֿרעמדע אָנווייזונגען: מע דאַרף אַליין פֿאַרמאָגן אַביסל חוש, זיסט איז קראַנטער צו לאָזן די פען צו רו.

אין אַ ליריש ליד מיט אינטימען טאָן וואָלטן אַרן ווערטער, ווי עלעקטריזאַציע צי פּויפּעריזאַציע (מכל-שכן ווען מע זאָל זיי אַרײַנהאַקן אין אַ צו גרויסער צאָל און גראַמען צווישן אַנאַנדער). -- סלאַוויסמען וועלן ס'רובֿ קאָמיש אַרויסשטאַרצן אין אַ נאָוועלע פֿון פֿראַציזישן לעבן (דערהויפּט אין דײַאַלאָג). -- ספּעציפֿישע ייִדישע חומש-ווערטער פֿאַסן נישט אין אַ צײַטונגס-נאָטיץ וועגען אַ גאַסן-געשלעג צווישן שיכורע כּוּליגאַנעס. -- יענע העברעיִזמען, וואָס זענען אָנגעמאַסטן פֿאַר דער "גילדענער קײט", לאָמיר אָנכאַפֿן, מוזן קלינגען הומאַריסטיש, ווען מע שפּאַרט זיי אַרײַן אין האַמערס "אַדיסייע".

מע דאַרף זיך אָפּגעבן אַ חשבון אין דעם, אַז אױך די העברעיִשע עלעמענטן פֿון דער ייִדישער שפּראַך זענען נישט אײַנהייטלעך וואָס שײַך די פֿאַרשטעלונגען, וואָס ווערן אַרויס גערופֿן דורך זייער אינהאַלט.

ווערטער ווי אמת, בזיון, חן, נקמה, שנאה און דעסגלייכן, אונטערשײַדן זיך סעמאַנטיש לחלוטין נישט פֿון די וואָקאַבלען פֿאַר די זעלביקע באַגריפֿן אין אַנדערע לשונות. אמת, פּראָוודאַ, וואַרהײַט, וועריטע, טרוטה ו.אַ.וו. זענען גלײַכטייטשיק אין דער אײַגענער מאָס, ווי עס זענען גלײַכווערטיק מטבעות פֿון אײַן און דעם

זעלביקן מעטאל און פֿון איין און דער זעלביקער וואָג, נאָר בלויז מיט פֿאַרשידענע נעמען. איז זעלבפֿאַרשטענדלעך, אַז פֿאַר דער דאָזיקער קאַטעגאָריע העברעִזמען זענען אָפֿן טירן און טויערן אין ייִדישע איבערזעצונגען פֿון יעטווידער שפּראַך.

אַבער אויסדריקן ווי הַבִּדְלָה (= ליכט), יין-המשמור, נטילת-ידיים, קרבן-תורה וכדומה, זענען כאַראַקטעריסטיש מיט דער פֿאַרענגערטער, ווייל ספּעציפֿיצירטער טייטש, היות באַגריפֿלעך פֿאַרבונדן מיט אַ באַשטימטן רעליגיעזן קולט. הַבִּדְלָה איז נישט סתם אַ ליכט, ווי דאָס פּוילישע 'סוֹנְעֶצָא', דייטשישע 'קערזע', פֿראַנצייזישע 'באָוגִיע', נאָר אַ ליכט פֿאַר אַ ספּעציעלער ריטועלער צערעמאָניע, פֿאַר "הַבִּדְלָה-מאַכן". יין-המשמור איז נישט גלאַט יעדער אויסגעהאַלטענער וויין, נאָר דער וויין, וואָס ווערט געהיט פֿאַר די צדיקים און וועט זיי געגעבן ווערן, ווען משיח וועט קומען. אַזעלכע אויסדריקן, טערמינען פֿון ייִדישן ריטוס, אַרייַנקוקן אין אַ קלאַסישן גריכישן עפּאָס, וואָס איז דורכגעדרונגען מיט געצינדערשן פּאַטאָס, -- "יין-נסך" רופֿן מיטן נאָמען "יין-משמור" און דעסגלייכן -- איז באמת נישט קיין גליקלעכער איינפֿאַל. אַבער ווער איז עס שולדיק צו ענטפֿערן פֿאַר איינעם, וועמען עס פֿעלט סטיליסטישער טאַקט, ד"ה אַ געלענק צו שרייבן דרוקפֿעיק?

נאָך אַ באַמערקונג, וואָס האָט אַ פּרינציפּיעלן און צוגלייך מעטאָדאָלאָגישן כאַראַקטער, דערפֿון, וואָס די ראַטנפֿאַרבאַנדישע ייִדישע צייטונגען האָבן אין יאָר 1928 גענוצט: -- פּייניקונגען. אויספֿירלעך. באַזונדערס. באַריכט. ווינונג. ווירקונג. באַלד. צום ביישפּיל. אויפֿשטענדלעך. וואַכטע. שטערונגען. נייגונג. געהאַלט. לוינ. פֿאַרדינסט. אורטייל. פֿריער פֿאַר אַלץ. היטער. וועכטער, ...

אַנשטאָט (צי לעבן? -- דאָס איז פֿונעם ציטירטן אַרטיקל נישט קלאַר):

עינוים, בפרטיוס, בפרט, דין-וחשבון, דירה, השפעה, תיכף, למשל, מורדים, משמורא, מניעות, נטיה, שכירות, פרנסה, פסק-דין, קודם-לכל, שומר, ...

האָט סלוצקי געוואָלט דרינגען, אַז "דאָס ייִדישע וואָרט קאַנקורירט מיטן העברעִישן, " און דאָס לעצטע "שטאַרבט אָפּ."

מענטשן מיט זכרון געדענקען אָבער מסתמא, אַז נאָך פֿאַר דער וועלט-מלחמה האָבן ייִדישע טאַגבלעטער (אין וואַרשע, למשל) געברויכט: אויספֿירלעך, באַזונדערס, באַריכט, וווינונג און כדומה לעבן בפֿרטיות, בפֿרט, דין-וחשבון, דירה ו.א.וו., און אַז ס'האָט דערביי עקזיסטירט אַ געוויסן דיפֿערענציאַציע: אַ באַריכט האָט מען געשריבן פֿון אַ פּראָצעס אין געריכט, פֿון אַ זיצונג, פֿאַרזאַמלונג, קאָנפֿערענץ, אָבער וועגן אַ מענטש האָט מען געזאָגט, אַז ער גיט זיך אָפּ "אַ דין-וחשבון פֿון זיינע מעשים"; מיט אַ פּסק-דין האָט זיך געענדיקט אַ דין-תורה אָדער אַ געריכט פֿון באַרערעם, אָבער דאָס קרוינגעריכט פֿלעגט אַרויסגעבן אַן אורטייל ...

דערצו דאָרף נאָך צוגעגעבן ווערן, אַז באַזונדערס, וווינונג, באַלד, לוי, פֿאַרדינסט, פֿרײַער פֿאַר אַלץ, היטער וכדומה זענען אין דער גערעכטער שפּראַך אַלטע תּושבֿים (לכל-הפחות אין מיטל-ייִדיש), לעבעדיק בשלום מיט בפֿרט, דירה, תּיכף, סחירות, פרנסה, קודם-לכל, שומר ... נאָר "פרנסה" איז נישט תּמיד סינאָנימיש מיט "פֿאַרדינסט", עפֿטערס איז עס ברייטער (אין וואַרשע "פֿאַרדינסט מען אויף פרנסה", ד"ה אויף לעבנסמיטל, אויף די שטוב-הוצאות, אויף דאָס "אויסקומעניש", ווי עס הייסט ביי מענדעלע מוכר-ספֿרים), און לעבן "וווינונג" האָט דעם מאָנאָפּאָל "דירה-געלט" (אָן קאָנקורענץ פֿון אַ צונויפֿזאַץ מיט "וווינונג").

אגבֿ, איז "השפּעה" נישט בלויז "ווירקונג", נאָר אויך "איינפֿלוס", און "משמורה" האָט, דאָכט זיך, קיינמאָל נישט געהערט צו די אויסדריקן וואָס זאָלן פֿיל גענוצט ווערן.

בכלל איז זייער פּרימיטיוו אויפֿצופֿאַסן די זאַך אַזוי, אַז ווען אַ שפּראַך פֿאַרמאָגט צוויי אָדער מער ווערטער פֿאַר איין און דעם זעלביקן באַגריף, הייסט עס, אַז זיי "קאָנקורירן" צווישן זיך.

אַ וואַרשעווער ייד, לאָמיר זאָגן, קויפֿט זיך אַ "מלבוש", אָבער שלאָפֿט "אין אַנטון". קען מען האַלטן, אַז דאָס צווייטע הויפטוואָרט בייסט אַרויס אינעם דיאַלעקט דאָס ערשטע? אסור! ס'טרעפֿט זיך, מע דריקט זיך אויס אויך: "ער שלאָפֿט אין די מלבושים". -- ווייזט אויס, דעמאָלט, ווען דער ריטעם פֿון די רייד פֿאַרטראָגט נאָר צוויי

איבעריקע טראַפֿן ("אין אַנטוון" האָט דרײַ, "און די מלבושים" פֿינף
טראַפֿן).

*

דאָ קומען מיר אַם נאָענטאָסטן צום פראָבלעם פֿון סינאָנימען און
זייער ראָלע אין דער שפראַך.

1) גוטע פראָזע האָט ריטעם ווי פּאַעזיע. ער באַלייט דאָס שרײַבן
אַלס אַרגאָ-נישער אינגרעדיענט (עלעהיי מעלאָדיע די קאָמפּאָזיציע
אין דער מוזיק, אַרײַנגעטראָגן פֿון זיך אַליין, אונטערבאַוווסטזיניק,
בשעת און דורך דעם פראָצעס פֿון שאַפֿן.

די פען האָט אויסגעגאָסן אופֿן פּאַפיר אונדזער געדאַנק -- מיר
לייענען דערנאָך איבער די פֿראַזע, דעם פּאַסוס, דעם פּעריאָד, דעם
פֿראַגמענט, און ס'אַרט אונדז עפעס: מיר ווייסן אַליין נישט, וואָס.
מע מוז צווייילן איבערקוקן און איבערזאָגן אופֿן קול דאָס
אַנגעשריבענע איין מאָל, און צוויי מאָל און אַבעראַמאָל, ביז מע
כאַפט זיך: הגם סינטאַקטיש און לאַגיש איז אַלץ על-צד-היותר-
טובֿ, פֿון דעסט וועגן איז נייטיק דאָ אויסצומעקן אַ וואָרט, דאָרט עס
איבערצושטעלן און נאָך ערגעץ צו בײַטן אויף אַן אַנדערס. אַזוי איז
דאָס געבאָט פֿונעם באַהאַלטענעם ריטעם!

היות און וואָרן זענען גלייכטייטשיק. מאָנט בײַ מיר דער ריטעם פֿון
סטיל אַ צווייטראַפֿיק וואָרט מיטן קוועטש אופֿן ענדטראַף, וועל איך
פֿאַרווענדן דעם ייִדישן העברעיִש-שטאַמיקן וואָקאַבל; בעט זיך אַ
צווייטראַפֿיקע קאָניונקציע מיטן קוועטש אופֿן ערשטן טראַף, וועל
איך פֿאַרנוצן דאָס ייִדישע אַשקנזיש-שטאַמיקע וואָרט.

וועט אין אַ קאָוזאַטיוון בײַזאַץ דעם ריטעם נייטיק זײַן אַן
איינטראַפֿיק בינדוואָרט, וועט אַרויסשווימען: ווייל -- אַנשטאַט
וואָרן און היות אָדער מחמת.

2) כ'קען איינעם אַ רעדאַקטאָר -- מעקט ער סיסטעמאַטיש יעדן
"דאָרטן" אין די מאָנוסקריפטן, וואָס האָבן דאָס אומגליק צו קומען
אויף זײַנע הענט: ער האַלט רק פֿון "דאָרט", -- און וועסט אים נישט

איבערצייגן, אז ס'איז דאך נישט קיין צופאל, וואָס די שפראך האָט
צו דער איינטראַפֿיקער פֿאַרם צובאַשאַפֿן אַ צווייטראַפֿיקע!

דער ריטעם פֿון דער שפראך פֿאַרטראָגט מיינסטנס נישט דעם
נאָכאַנאַנט פֿון צוויי אַלץ איינס געקוועטשטע טראַפֿן.

-- דאָרט איז פֿאַראַן אַ שיין וועלדל... -- אזאַ זאַץ לייגט זיך לייכט
אויף דער צונג, היות נאָכן געקוועטשטן "דאָרט" גייט אַן
אומגעקוועטשטער "איז".

אַבער אומבאַקוועם איז אַרויסצורעדן: "דאָרט זאָגט מען"... מחמת
ביידע שפּאַצירטע ווערטער טראָגן אויף זיך אַן עיקר-קוועטש. אין
דעם לעצטן פֿאַל רייסט זיך פֿון זיך אַליין: "דאָרטן זאָגט מען"...
(דער אומגעקוועטשטער טראַף -ען צווישן די צוויי עיקר-קוועטשיקע
"דאָרט" און "זאָגט" פֿאַרגרינגערט די אויסשפראַך).

(3) דאָס רעדן איז מיינסטנס אַ שטראָם פֿון ווערטער (איינצלוייזן
ווערן זיי זעלטן געברויכט -- נאָר אין דיאַלאָג).

דער שטראָם דער דאָזיקער גלידערט זיך אויף זאַצן, וואָס יעדער פֿון
זיי האָט זיך זיין אייגענעם אַקצענט (דעם זאַצאַקסטענט). דער
לעצטער באַווירקט שטאַרק דאָס פֿאַנעטישע בילד פֿון די איינצלנע
ווערטער. וואָס ווינציקער אַ וואָרט איז באַטאָנט אין זאַץ, אַלץ
ווייניקער פֿעיקייט פֿאַרמאָגט עס איינצוהאַלטנדעם פֿולן קלאַנגן-
באַשטאַנד זיינעם. גענוי מיט די דאָזיקע דערשיינונגען גיט זיך אָפּ די
זאַץ-פֿאַנעטיק.

אין גוטן שריפֿטשטעלערישן סטיל איז אָבער פֿאַראַן די
אינסטיקטיווע שטרעבונג ווי ווייט מעגלעך צו זיכערן דעם
איינצלנעם וואָרט אין זאַץ אומבאַרירלעכקייט פֿונעם פֿאַנעטישן
פֿאַרמעג. אַם לייכסטן קומט דאָס טיילווייז אַן ביים אויסמיידן דעם
סאַנדהי, ד"ה דאָס טרעפֿן זיך, צב"ש, פֿון צוויי אַלץ איינע קלאַנגען,
וואָס איינער פֿון זיי שליסט אַ וואָרט, און דער צווייטער הייבט אָן
דאָס נאָכגייענדיקע.

אַ שרייבער מיט אַן אויער פֿאַר וויקלאַנג אין סטיל, וועט נישט זאָגן:
"ס'איז אַפֿשר ראַזנבערגס מאַנטל" (ווייל אַרויסרעדן וועט מען

דערביי "אפֿשר" אָן דער ר'), נאָר "סיאיז פֿילייכט ראָזנבערגס מאַנטל."

פונק אַזוי וועט ער זיך היטן פֿאַר אַזאַ וואָרט-סדר, ווי "מחמת סענדער וויל נישט," און וועט שרייבן: "ווייל [אָדער וואָרן] סענדער וויל נישט." אויס די זעלביקע מאָטיוון שייעט מען זיך פֿאַר אַזאַ אויסדרוק, ווי "דאָרט טוט מען דאָס"... שוין אָפּגערעט דערפֿון, אַז "דאָרט" און "טוט" זענען גלייך באַטאָנט, פֿון וואָס די אויסשפראַך ווערט באַשווערט, ווערט נאָך דאָס אַרויסרעדן קאָמפּליצירט דורכן צונויפֿטרעף פֿון די צוויי ט. דעריבער: "דאָרטן טוט מען דאָס"...

4) אַזוי אַרום זענען אַ ברכה פֿאַר דער שפראַך הען דאָס פֿאַרשידנפֿאַרמיקייט פֿון איינצלנע וואָקאַבלען ("איצט -- איצטער, איצטערט"; "אַצונד -- אַצונדער, אַצונדערט"; "זיסט -- אַזיסט, זיסטן, אַזיסטן"; "אַנומלט -- אַנומלטן" ו.אַ.וו.) הען די סינאָנימען ("ווייל -- וואָרן"; "אַזוי אַרום -- אַזויערנאָך" און פֿדומה): זיי באַפֿרידיקן ביז גאָר וועזנטלעכע באַדערפֿענישן פֿונעם סטיל.

וואָס שייך די סינאָנימען, ווערט זייער צאָל ממשדיק פֿאַרגרעסערט דורך די העברעישעלעמענטן ("היות" און "מחמת" לעבן "ווייל" און "וואָרן"; "תמיד" לעבן "שטענדיק", "באָשטענדיק" און "שטעטאָס" און דעסגלייכן.

דעריבער איז קינדיש צו מיינען, אַז אויב מע האָט שוין "וואָרהייט", "ליגן" "געטראַנק" ו.אַ.וו., מעג מען אָן קווענקלעניש אויסמעקן פֿונעם ווערטערבוך "אמת", "שקר", "משקה" ו.אַ.וו.

5) איין פרט האָב איך דאָ נאָך נישט באַרירט, אָבער ער איז אַזוי זעלבפֿאַרשטענדלעך, אַז ס'איז איבעריק מאַריך צו זיין.

סיקומט אַמאָל אויס איין און דעם זעלביקן באַגריף איבערצוחזון עטלעכע מאָל אופֿן שטח פֿון אַ נישט-לאַנגן טעקסט. אַ גוטער סטיליסט ווייסט, ווי פֿינלעך עס איז, ווען מען קען ניט אויסווייכן דעם איינטאָניקייט איבער מאַנגל אין סינאָנימען!

האָט אַ זין צו פֿאַראַרעמען די שפראַך דורך מַפֿקיר זיין אַזאַ קוואַל פֿון סינאָנימען ווי העברעִזמען אין ייִדיש?

צולאג**

אין לי. אין קראָקעווער פנקס פֿון יאָר 1595 איז פֿאַראַן אַ תקנה :

-- טענות "אין לי" [וועגן אַן אָנזעצער, וואָס וויל נישט צאָלן די חובות, טענהנדיק, ר'איז פֿאַראַרעמט געוואָרן און האָט נישט מיט וואָס צו צאָלן].

לייענען מיר דאָרטן :

- מען זאָל דען זעלביגן [וואָס טענהט "אין לי"] מחרים זיין אין אַלן שולן. בלייבט ער ג' ימים אין חרם, דאָ זאָל מען אים תפֿיסהן בדודיך [אַ תפֿיסה אַזעלכע אין קראָקע] שמונה ימים לפחות, און דר-נאָך עד שלשים זולן דיינים נושא ונתן זיין עם ראשים ותיבֿים, דיא קיין שייכות האָבן לשני הצדדים פהרחקת ראשעם ען"ל. דער-נאָך זאָל מען חרם געבן ווער דאָ העט וואָש [= עפעס], דאָש [= וואָס] זיין ווער, אָודר ווישט ווי דאָ זייני ווער...

אין מיטל-יידיש איז "אין לי" (אַרויסגערעדט איין לי) אַ זייער פאָפּולערער אַדווערביאַלער אויסדרוק מיט אייגנטימלעכע טייטשן.

1) אפנים איבערן האַמאַנימישקייט (גלייכקלאַנגיקייט) מיטן צאָלואָרט איין האָט מען דעם העברעישן "איין" אָנגעהויבן אויפֿצופאַסן, ווי איינס. אַזוי :

-- ער זאָגט "אין-לי" [= ער זאָגט איינס, ער האַלט זיך ביי איינס, ער זאָגט קאַטעגאָריש איינס, ער זאָגט איינגעקשנט איינס], איך האָב ביי אים געקויפֿט (וואַרשע). // יעצט שרייען זיי אין לי, ס'פֿעלט זיי וועש (וואַרשע). // אין לי [= איינס זאָג איך און וועל נישט אויפֿהערן צו זאָגן], כ'קען אים נישט! (וואַרשע). // דאָרף זיך האַלטן נאָר אין לי : ר'איז פֿון פֿיפֿטן יאָר! [= דאָרף זיך קאַטעגאָריש האַלטן ביי איינעם, און דהינו, אַז ער איז געבוירן אין יאָר 1905 (יאַרעווע)].

אַנאַלאָגיש אין שעפּס.

2) פֿון געברויך אין נעגאַטיווע זאַצן האָט זיך אַנטוויקלט די טייטש : ניין און ניין און טויזנט מאָל ניין, ד"ה "אין-לי" איז געוואָרן די קאַטעגאָרישסטע נעגאַציע. אַזוי : -- זיי וואַלטן געשריגן אין לי [=

ניין און ניין, זיי ווילן פֿון גאָרנישט וויסן] (וואַרשע) // וועט זי זאָגן
אין לי, זי וויל נישט מיט אים וווינען (ליקעווע). // זי האָט געשריגן
אין לי, זי האָט נישט געקויפֿט (מאַקעווע).

אויך אין לעמבערג: "אין לי, כ'ווייס נישט!"

3) אויף דער גרענעץ פֿון די צוויי אָקערשט געבראַכטע טייטשן ליגט
דאָס טישעוויצער: -- אין לי, כ'לאָז נישט דאָווענען! ד"ה: "איין
האַלט מיר ביי אײנעם, כ'לאָז נישט דאָווענען"; "ניין, און ניין און
נאָכאַמאָל ניין, כ'לאָז נישט דאָווענען".

בחינם בלא דבֿר = אומזיסט, אומפֿאַרשולדיקט. למשל: "ראַטעווען
פֿון אַן אומגליק בחינם-בלא-דבֿר" (דאָס אומגליק איז
אומפֿאַרדינט).

ביז עד הנה = ביז איצט. וואַרשע: "ס'איז נישטאָ ביז עד הנה". אַ
פלעאָניסטישער אויסדרוק ("עד" איז דאָך סינאָנימיש מיט "ביז"),
ווי האַנט-תקיעס-כֿף, למשל.

בעירום-ובֿחוסר-כל = נאָקעט און בלויז. אין די מונדאַרטן
פֿאַלקסעטימאָלאָגיש געאַנדערשט: ברה פחוסה קויל (אין וואַרשע);
ברה פכויסער (וואַרשע); בעוירע בחוסד (אין וואַרשע); בורא
וויכויסער (אין וואַרשע). למשל: "ד'בין געבליבן בורא פכויסער",
"זיבן קינדער גייען ברה וויכויסער".

באַרע לי, אַדווערב, האָט די טייטש:

1) קלאָר, אויף קלאָר, זיכער, באַשטימט. וואַרשע: "ער ווייס באַרע
לי, אַז כ'האָב נישט." -- אַנאַלאָגיש אין מחבֿ-קעלצער.

2) אפֿילו. וואַרשע: "אַז ער איז געווען אין דער היים ברה לי, איז
אויך נישט געווען וואָס צו עסן" [צעסן].

אגבֿ, באַרע קומט פֿאַר אַלס הויפטוואָרט מיט דער טייטש: "עפעס
באַשטימטאָס. קלאָרע זאַכן. באַשטימטע זאַכן". סטאַצק (ליקעווער
ק'): "קײן ברה ווייס איך נישט".

[יאַאדעס]/יאַנדעס -- גנבֿישער : 'סַנאַנדעס', באַטייט אויך "יושר, רחמנות" (אַנאַלאָגיש אין וואַרשע).

מאַחורי-הפרגוד -- אין די מונדאַרטן פֿאַלקסעטימאָלאָגיש געענדערט. אין גרויסביאַלע דאָס ערשטע וואָרט אַרויסגערעדט מעאַחווירע, מעאַחאַרע אָדער מעאַחירע, דאָס צווייטע : אופאַרגע. אין מאָגלניצע מיט דער אייגענער טייטש "מתוך הפרגוד".

[פֿון _ייִדיש פֿאַר אַלע_ 3 (מאַי 1938), ז"ז 65-75]